

УДК 37.371.38.145

НАТАЛІЯ САЙКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У НІМЕЧЧИНІ

У статті розкривається специфіка, зміст професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині та виокремлюються актуальні для України аспекти такої підготовки у вищих навчальних закладах Німеччини. Також розглядається структура професійної підготовки соціальних педагогів, яка передбачає такі рівні: допрофесійна підготовка, підготовка у професійних училищах, середня спеціальна освіта та вища освіта. Автором підкреслюються спільні аспекти навчальних програм підготовки соціальних педагогів різними вищими навчальними закладами Німеччини.

Ключові слова: професійна підготовка, зміст професійної підготовки, структура та рівні професійної підготовки

Соціальна робота у будь-якій країні зберігає свою національну специфіку, обумовлену соціально-економічними та політичними умовами, історичними, духовно-моральними, культурними й етичними особливостями. Сучасна система професійної підготовки соціальних педагогів в Україні характеризується бурхливими змінами, які іноді мають хаотичний, не досить виважений характер, тому доцільним є звернення до досвіду зарубіжних країн, які мають давню історію підготовки соціальних педагогів. У світі існує кілька тисяч вищих шкіл соціальної роботи та спеціалізованих факультетів при університетах, що здійснюють підготовку професійних соціальних працівників. Тільки в Європі налічується понад 500 навчальних закладів, які забезпечують освіту в галузі соціальної роботи. У більшості країн це освіта, що фінансується державою, проте існує й чимало приватних навчальних закладів, наприклад, в Італії, Франції. У деяких країнах приватний характер шкіл обумовлений їх приналежністю до певної релігійної конфесії. Наприклад, у Португалії, Іспанії та країнах Латинської Америки число шкіл, що належать Римській католицькій церкві, помітно перевищує число світських установ [2].

Особливо цікавим і актуальним для України є досвід Німеччини у підготовці фахівців соціальної та соціально-педагогічної роботи. Саме у Німеччині гармонійно поєднується функціонування двох фахівців таких, як соціальний педагог та соціальний працівник. Вони взаємодоповнюють один одного, без утворення конкуренції вирішують завдання соціально-педагогічної діяльності. Існує програма «Sozial wesen», яка об'єднує елементи як соціальної роботи, так і соціальної педагогіки. Тобто в цій країні збережено інститут соціальної педагогіки, як науки та спеціальності, що потрібно врахувати в системі професійної підготовки соціальних педагогів в Україні.

Різним аспектам вивчення досвіду професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників у Німеччині присвятили свої праці вітчизняні та німецькі дослідники: Н. Абашкіна, А. Капська, С. Хлеб'юк, Л. Коваль, І. Зверева, Л. Гончар, М. Приходько, В. Поліщук, О. Пришляк, Л. Бьоніш, К. Вількер, О. Вільманн, А. Гейне, Х. Клумкер, Г. Ланге, К. Лауерман, П. Люссі, К. Молленгауер, А. Мюльм, К. Німаер, Г. Тірш, Ю. Реєр, П. Ріхтер, Л. Рьосснер, А. Саломон, Ю. Тілман, Й. Тевс, А. Фішер, Й. Шайпль, У. Шааршідт, Й. Шіллінг, А. Фішер та інші.

Функціонує ієрархічно впорядкована структура професійної підготовки кадрів соціальних педагогів чотирьох освітньо-професійних рівнів:

– допрофесійна підготовка, яку майбутні соціальні працівники отримують в основному під час діяльності у різних добродійних організаціях: Червоний Хрест, організація католицької церкви Карітас тощо;

– рівень професійних училищ, який передбачає: навчання у однорічній професійній школі для підготовки вихователів дитбудинків сімейного типу (термін навчання 1 рік); під час навчання в однорічній школі вихователів дитбудинків багато уваги приділяється формуванню світогляду слухачів, розширенню їхніх знань про світ. Вивчення суспільних предметів допомагає вихователям краще орієнтуватися в суспільному і громадському житті, чіткіше визначати власну громадянську позицію. Завдяки цьому спілкування вихователів з дітьми має значний або й вирішальний вплив на процес формування у дітей громадянських установок та на формування у них майбутньої адекватної позиції в суспільстві; навчання у професійному спеціалізованому училищі впродовж двох років, що надає право працювати помічником вихователя у догляді за дітьми, а також право вступу до підвищеного спеціалізованого училища;

– рівень середньої спеціальної освіти, що передбачає професійну підготовку працівників дитячих садків, молодіжних центрів і надомного догляду за малюками. У підготовці вихователів для дитячих містечок одним із найважливіших елементів є поєднання теоретичного і практичного психолого-педагогічного навчання. Професійним складником діяльності вихователів є навченість брати на себе відповідальність за виховання дітей, створювати навколо них атмосферу стабільності та захищеності. Вихователь у дитячому містечку є центральною постаттю виховного процесу, тож головним завданням його професійної підготовки є формування творчого, відповідального, гуманного мислення та умінь правильно діяти при розв'язанні найрізноманітніших практичних проблем виховання;

– рівень вищої освіти, на якому здійснюється підготовка соціальних педагогів у вищій спеціальній школі з терміном навчання 4 роки та підготовка соціальних педагогів на факультетах «соціальна педагогіка» університетів, які готують до викладацької діяльності у професійних школах соціально-педагогічної сфери (термін навчання 5 – 6 років). Професійну підготовку соціальних педагогів здійснюють такі типи вищих навчальних закладів: вищі фахові школи (ВФШ), університети та фахові академії.

Підготовка соціальних працівників за різними спеціалізаціями у професійних училищах та середньому спеціальному рівні передбачає вивчення таких фахових предметів: основи виховання, основи охорони здоров'я, бухгалтерський облік, основи домашнього господарства, основи харчування, соціально-доглядова практика тренування по догляду за здоров'ям, художнє та ремісничє навчання, музика, виховання, рухливі ігри, приготування їжі, догляд за квартирою і текстилем. Під час навчання багато уваги приділяється формуванню світогляду майбутніх фахівців, розширенню їхніх знань про світ, поєднанню теоретичного та практичного психолого-педагогічного навчання, умінню брати на себе відповідальність за виконувану роботу тощо [6].

Особливого значення в підготовці цих фахівців у Німеччині набуває комбінування декількох суміжних навчальних спеціальностей. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих спеціальних школах терміном 6–8 семестрів дає право працювати в державних закладах. Навчання на відповідних факультетах університетів (термін 8–12 семестрів) не дає такого права, але надає можливість викладати у вищій спеціальній школі.

Навчальні програми з підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників передбачають таке спрямування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи і соціально-педагогічної діяльності: соціальна робота та соціальна педагогіка (історія, теорія, організація й інститути, методи); соціальні науки (соціологія, соціальна політика, політична наука, економіка, статистика, емпіричні соціальні дослідження); психологія та педагогіка (прогресивна психологія, терапевтичні методи, теорія і практика освіти, теорія соціалізації); здоров'я (надання медичної допомоги, медичне обстеження); юридичне та суспільне управління (законодавство стосовно сім'ї, молоді, соціальних забезпечення, соціальних гарантій, праці й управління); засоби масової інформації, мистецтво, спорт [7].

У вищих навчальних закладах процес професійного навчання регулюється навчальними та екзаменаційними розпорядженнями та додатками до екзаменаційних розпоряджень – модульними книгами. Навчальними програмами бакалавра передбачається вивчення обов'язкових груп навчальних дисциплін («загальна педагогіка», «соціальна педагогіка», «психологія», «соціологія», «дидактика та методика соціальної роботи»), спеціальних («право», «соціальна медицина», «економіка», «естетика та комунікація») та факультативних. Найбільш розвиненим напрямом соціальної педагогіки в Німеччині є педагогіка виробництва – галузь професійної педагогіки, яка досліджує проблеми професійного навчання. Проблематика, що розробляється в цій сфері, відповідає практичним вимогам виробництва. Вони пов'язані з питаннями професійного визначення молоді, її професійної орієнтації, безпосереднього включення молодого покоління до світу праці, адаптації до умов виробництва. Завданням соціальних педагогів є створення на виробництві сприятливого психологічного клімату, прийняттого стилю керівництва й управління, щоб кожний працівник відчував себе співучасником загальної справи, зацікавленим партнером. Дослідження навчальних предметів для майбутньої соціальної роботи у вишах Німеччини підтверджує наявність таких тем, як професійний портрет соціального працівника, проблем клієнта, специфіка роботи з різними групами населення, методи соціальної роботи, починаючи з класичних методів індивідуальної, групової та об'єктивної роботи і закінчуючи більш сучасними групами методів: терапевтичними, соціально-психологічними [5].

У процесі підготовки соціальних педагогів переважають методи бесіди, дискусії, самостійної роботи з книгою, робота в малих групах, рольові ігри. Особлива перевага надається дискусії, оскільки цей метод привчає самостійно мислити, формулювати власну точку зору і відстоювати її. У ході семінарів і практичних занять у вишах Німеччини застосовуються рольові ігри, які розглядаються і як метод, і як соціально-педагогічний засіб. Курс «Ігри» є складником предмета «Педагогіка медій», що передбачає засвоєння студентами традиційних рухових, настільних, комунікативних ігор і створення нових. У більшості вишів Німеччини популярним є метод роботи в малих групах, за якого студентська група (10-12 осіб) поділяється на мікрогрупи для виконання одного великого завдання або різних завдань, а потім, у процесі загального обговорення, підводяться підсумки і приймаються рішення [10].

Як зазначає У. Штрауб у своїй статті «Соціальна робота і зв'язки з громадськістю в Німеччині» особливе місце у підготовці соціальних працівників/соціальних педагогів займають PR-технології, тобто «публік релейшенз технології», що позначають процес комунікації, створення соціальних зв'язків із громадськістю. Студенти навчаються використовувати різні PR-методи в соціальній роботі: флаєри, постери, готові звіти, Інтернет-сайти, безпосередні контакти, пресу, телебачення тощо. У. Штрауб зазначає, що це підвищує соціальний статус професії

соціального педагога, привертає увагу суспільства до невіршених проблем, слугує більшій конкретизації практичних результатів соціальної роботи [8].

Також особливістю навчального процесу вищих навчальних закладів Німеччини є тенденція до скорочення лекційного часу в загальному обсязі навчального навантаження студента. Перевага надається навчанню в малих групах та індивідуальним заняттям. Домінантними формами організації навчання соціальних педагогів є інтегровані семінари, практичні заняття, самостійна робота, робота в команді, робота з випадком, практикуми, робота над проектом. Інноваційною формою організації навчання є інтегрований семінар, що забезпечує розвиток рефлексивних здібностей, інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь студентів, їхню корекцію. Інтенсивно використовуються віртуальні форми навчання: відеолекторії, відеоконференції, робота в електронних бібліотеках, у мережі Інтернет, а також поєднання стаціонарної й дистанційної форм навчання, професійної діяльності з навчанням тощо. Організація навчального процесу здійснюється з урахуванням індивідуальних навчальних програм студентів.

У німецькій моделі навчання центральне місце займає студент як первинний реципієнт. Увесь навчальний процес зорієнтований на формування професійних компетенцій; використання інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання; встановлення партнерської взаємодії між закладами освіти й соціальними установами як базами практичного навчання і потенційними роботодавцями; запровадження інтердисциплінарних спеціалізацій.

Позитивними здобутками соціальної/соціально-педагогічної роботи у Німеччині є варіативність навчальних програм, їхня побудова на основі принципу індивідуалізації навчального процесу; розширення діапазону спеціалізацій; забезпечення рефлексивності навчання; орієнтацію змісту й технологій професійної освіти на поточні й перспективні завдання професійної діяльності; єдність теоретичної і практичної підготовки.

Особливого значення в підготовці фахівців соціальної роботи/соціальної педагогіки у Німеччині нині набуває комбінування навчальних спеціальностей. Останнім часом статистичні довідники зафіксували значну кількість студентів, які виявили бажання поєднати професію з соціального виховання з іншими напрямками підготовки [1].

Навчальні програми з підготовки соціальних педагогів у кожному вищому навчальному закладі Німеччини мають свою специфіку, але можна виокремити спільні елементи:

- соціальна робота і соціальна педагогіка: історія, теорія, організація, соціальні інститути, методи роботи;

- соціальні науки: соціологія, соціальна політика, політичні науки, емпіричні соціальні дослідження;

- психологія/педагогіка: прогресивна психологія, терапевтичні методи, теорія і практика освіти, теорії соціалізації;

- здоров'я: надання медичної допомоги, медичне обстеження, патронаж;

- юридичне і суспільне управління: законодавство у справах сім'ї, молоді, соціального забезпечення, соціальних гарантій у сфері зайнятості і самоврядування;

- музика, драматургія, спорт, образотворче мистецтво, кінематографія, робота із засобами масової інформації, курси іноземних мов – англійська, іспанська, французька, курси мов іммігрантів [9].

Значна роль у професійній підготовці фахівців Німеччини, як і США й Великобританії, належить практичному компоненту. У цілому, на практику відводиться від 30 до 50% усього навчального часу, який студенти повинні

проводити в закладах соціальної сфери, у діяльності різних асоціацій та органів влади. Багато університетів самі співпрацюють із певними закладами, тому студенти мають можливість пройти там стажування.

На сьогоднішній день у Німеччині здійснюється підготовка соціальних педагогів/соціальних працівників до широко диференційованої сфери соціально-педагогічної діяльності, що включає заклади для підтримки сімейного виховання, дитсадки, групи продовженого дня, виховання в дитбудинках та інтернатах, центри позашкільної дитячої й підліткової діяльності та ін.

Особлива увага приділяється підготовці соціальних педагогів/соціальних працівників до роботи з дітьми підліткового віку, що традиційно об'єднується єдиним поняттям «дитячо-юнацька допомога». Ця ділянка роботи має два аспекти: «турбота про підлітків» і «допомога у вихованні» та передбачає реалізацію таких завдань: 1) формування у клієнта внутрішньої готовності, здатності до саморозвитку і вирішення проблем на основі розвитку творчих здібностей; 2) гармонізація взаємовідносин між людьми, групами та соціальними системами; 3) сприяння ефективній і гуманній дії тих чи інших систем; 4) допомога у розвитку та поліпшенні соціальної політики країни та захисту дітей і підлітків [3; 4]. Основна мета роботи соціального педагога / соціального працівника полягає у допомозі дитині сформувати внутрішню готовність і бажання бути господарем власної долі.

Отже, особливостями німецької моделі професійної підготовки соціальних педагогів / працівників, що є актуальними для України, є паралельне функціонування зазначених фахівців у професійній сфері; у змісті підготовки передбачено вивчення особливостей використання у професійній діяльності PR-технологій, що надає можливість привертати увагу суспільства до соціальних проблем та залучати додаткові ресурси; великий відсоток навчального часу, що відводиться на практичну підготовку; переважання індивідуальних інтерактивних форм навчання у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел

1. Абашкіна Н. В. Підготовка соціальних педагогів у Німеччині : метод. рек. щодо удосконалення підготовки соціальних педагогів в Україні на основі використання німецького досвіду / Н.В. Абашкіна. – Київ : Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 2003. – 23 с.
2. Козлов Л. А. Социальная работа за рубежом: состояние, тенденции, перспективы / Л. А. Козлов. – Москва, 1997. – 125 с.
3. Кубицький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах в схемах і таблицях : навч. посіб. / С. О. Кубицький. – Київ : ДАКККіМ, 2010. – 124 с.
4. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – Київ : Кондор, 2005. – 560 с.
5. Приходько М. І. Професійна підготовка соціальних педагогів у Німеччині [Електронний ресурс] / М. І. Приходько. – Режим доступу: <http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/...2/154-158.pdf> (дата запиту 30.11.2014).
6. Пришляк О. Ю. Змістовий компонент професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині / О. Пришляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. : Педагогіка. – 2007. – № 1. – С. 39–44.
7. Пришляк О. Ю. Соціальна політика і соціальна педагогіка у Німеччині / О. Ю. Пришляк // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. – 2007. – Вип. 47. – С. 177–181.
8. Штрауб У. Социальная работа и связи с общественностью в Германии // Журнал исследований социальной политики. – 2002. – № 5 (1). – С. 75–87.

9. Amthor R.Ch. Die Geschichte der Berufsausbildung in der Sozialen Arbeit: Auf der Suche nach Professionalisierung und Identität / R. Ch. Amthor. – Weinheim u. München : Juventa, 2003. – 656 p.
10. Badry G., Buchka M., Knapp R. Padagogik Grundlagen und Arbeitsfelder / G. Badry, M. Buchka, R. Knapp. – Berlin : Luchterhand, 1992. – 389 s.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2017 р.

САЙКО Н.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина

СИСТЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ГЕРМАНИИ

В статье раскрывается специфика и содержание профессиональной подготовки социальных педагогов в Германии, а также подчеркиваются актуальные для Украины аспекты такой подготовки высшими учебными заведениями Германии. Также рассматривается структура профессиональной подготовки социальных педагогов, которая включает такие уровни: допрофессиональная подготовка, подготовка в профессиональных училищах, среднее специальное образование и высшее образование. Автором подчеркиваются общие аспекты учебных программ подготовки социальных педагогов разными высшими учебными заведениями Германии.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, содержание профессиональной подготовки, структура и уровни профессиональной подготовки

SAYKO N.

Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL PEDAGOGUES IN GERMANY

The article reveals the specifics, content of professional training of social pedagogues in Germany, and highlights the actual for Ukraine aspects of such training in higher education institutions in Germany such as the parallel functioning of these specialists in the professional sphere; in the content of training it is envisaged the studying of the peculiarities of using PR-technologies in the professional activity, which provides an opportunity to attract public attention to social problems and to attract additional resources; a large percentage of educational time is given to practical training; the predominance of individual interactive forms of study in higher education institutions.

Also, the structure of professional training of social pedagogues is considered, which provides for the following levels: pre-professional training, which takes place in various charitable organizations; level of professional schools (vocational school and specialized school); the level of secondary specialized education, which involves the vocational training of kindergarten workers, youth centers and home care for babies; level of higher education (higher professional schools (HPS), universities and professional academies).

The author emphasizes the common aspects of training programs for preparing of social pedagogues by different higher educational institutions of Germany, namely, psychological, medical and pedagogical. The positive achievements of social/socio-pedagogical work in Germany are mentioned, such as the variability of training programs, their construction on the basis of the principle of individualization of the educational process; an expansion of the range of specializations; provision of the reflective learning; orientation of content and technologies of vocational education for current and future tasks of professional activity; the unity of theoretical and practical training. It was underlined a particular attention in the process of vocational training of social educators in Germany to social and pedagogical work with adolescents.

Key words: professional training, content of professional training, structure and levels of professional training.